

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' maart 1989, 9e jaargang nr. 1

Voorwoord redactie

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' maart 1989, 9e jaargang nr. 1

Bij de voorpagina

Vóór 1948. Links het huis van de familie Aldenhoven. Het huisje achteraan rechts was de schoenmakerij.

Voorwoord redactie

Een nieuwe jaargang, een nieuw nummer, nieuwe artikelen, nieuwe foto's en een nieuwe rubriek: "Kên d'r hön nog" is losgekoppeld van de rubriek "Foto". Niet altijd was het duidelijk waar de ene rubriek ophield en de andere begon. We denken dat dit nu wel duidelijk is. In dit nummer vindt u verder het spannende verhaal van de ontdekking van de kleine grafkelder onder de tombe op het priesterkoor van de kerk, met een onverwachte vondst.

Alle vorige jaargangen van Grueles zijn overigens nog volop verkrijgbaar, evenals leesplankjes en "Groéselt vreuger", een en ander te bestellen bij Alice Jaspars, telefoon 1662. Als u oude jaargangen wilt laten inbinden kunt u dat doen via Karel Jaspars, telefoon 1299. De prijs is f 25,-- per twee jaargangen.

De redactie biedt nogmaals haar excuses aan voor het puzzel-achtige kerstnummer. Wij hebben overwogen het nummer geheel opnieuw te plakken en te laten drukken. Dat zou echter ruim f 2000,-- extra gekost hebben, bovendien zou u het niet voor de kerst in huis hebben gehad. Vandaar alleen de rectificatie.

Tot slot delen wij u mee dat Emeritus pastoor Vic Spauwen eind verleden jaar is overleden. De Stichting is hem veel dank verschuldigd voor de collectie stenen en mineralen die hij ter beschikking heeft gesteld, en met behulp waarvan de sectie Archeologie haar Krijttentoonstelling heeft kunnen opzetten.

Zaolige Paose,

De Redactie

Hoésnömmer aofgerëngeld (3)

Sjmuerges, d'n däog van de broélef, leep Merie van hot nao haar doer 't hoés. Daan sjoûng ze ién de kuûke, daan weer ién de gooj käomer te sjêldere. Fréns sjoûng zich te sjère vuur de sjiégel van de kas. Dy sjoûng voûl pröllery wat broor porteer haw mêtbraach. Get vuur ién 'n sjeettént te hange. Dry sjuût viéfensiéventig sént, viéf sjuût vuur 'nne guele. Broeder porteer zaot zich boëve 'nne vaderons te bèje. Zjeuf wäor zich ién de kuûke 'n boëtram mêt gats sjepek aon 't ète. De zjwaots vloeg mêt 'nne baog de roét oét vuur de hoonder. "Dao huur ich ze", reep 'r wie 'r de belle van 't pèrd hoert. Mêt 't ète ién z'nne moond vègde hër oét. De groete poert vloeg oëpe. Zoe gaw muügelik aal van de sjtraot aof! Want de gäopnaoze koëme al oét alle heuk aongeloüpe. Vajjer, môjjer en de Gertruud wäore gearreveerd. Vajjer de boûlhood op, grys gëtte uüver de sjoon. Zjwert jéske uüver e wit hömp, e zjwert nondezjuke en 'n zjwarte sjtriépe brook. Op de meneer wie hër de goûwe reloëzje aon 'n dikke goûwe këtzel oét ze kammezolstéske pagkde vuur te lore wie läot 't wäor, zaogs te direk dat 't 'nne hierboer wäor. Môjjer rés en leenks 'n krol, mêt de kroltang oét 't vuur gemak wie Slivvenhier nog neet z'n sjoon aon haw. Om d'n haas e zjwert floere bensje mêt e brösje op. Witte bloes, hoeg toûw geknöp. Zjwarte drykwért rok mêt hoeg rysjoon. De Gertruud neet vëul anders. Meh ién 'n joûnger oétveuring. Laachen-terre, wie e pas geboëre sjëupke, magkde Fréns kënne. Hër hoûlp mêt de zjwarte Fries dè vuur de sjees sjoûng, oét te sjanne en braach 'm nao de hoésweij. De hoege mêshoûp gaof vajjer 'nne gojen iesten iéndrök. Wie hoeger de mêshoûp, wie riéker de boer. Daovuur haw Fréns 'm d'n aofgeloüpe weenter dan oüch mer neet laoten oétväre. Mêt en mêt arreveerde de gaste. Ze kaome van wiéd en brèid tot oét 't Belsj. Sommige mêt de dok-ker of de sjees. Aandere te voet. Op 'nne mêshoûp kömp van aal aof. Ze hawwe de hil femiëlle tot ién 't ziévende knoüpsloëk genuujd. Ién perséssie goûnge ze nao de kërck. 't Haaf duer wäor oétgeloüpe vuur de noûwe halefên en z'n femiëlle oét Treentele te zien. Truk oét de mës zaag e gedejtte dat de pesjtoer aal aofrôffelde, aandere zaagte dat ze ién Groéselt 'nne goje pesjtoer hawwe. 't Woérd

tiéd vuur de kedoos oét te pakke. Vlaohëurtsjes tot liévend. Ejnige vrollûij hawwe nog blomme oét de moostem bié hön vuur hönnen èige ruük te verblomme. Van päot taant Merie e Mariabeeldsje oonder 'n sjuelp. Maria haw op hëuren érm 't kënneke Zjezes dat griémelenterre de käomer ién loorde. Vaan broor perteer e klejn sjêlderyke: Slivvenhier mêt de erm oétgesprejd vuur e kënneke dat béreves kaom aongeloüpe. 'nnen Aofdrök ater gläos mêt de vlegesjtroont op hange. Droonder sjoûng: "Laat de kleintjes tot mij komen". Vaan Fréns krèg ze 'n groete sjêldery. Oüch 'nnen aofdrök achter gläos: 't hoéshawe van Nazareth. Sint Jozef mêt de sjanzèg. Mêt dat Merie de sjêldery zaog sjloog ze 'n haand vuur hëure moond: Zjuzzes, Méria (ze haw èine vergëte). De beerton woerd aongesjläoge. De kanne beer en de flésse zjenever vloege de taofel op. 't Wäor mich direk e kebaal vaan hebs te mich allemachtich. Lûi dy d'n hillen däog oonder 't vie zitte kalle hël. D'r Gradus oét Wëtem (neet dè vaan 't "klokje"), sjoûng ién 't dëurgesjpaan tössje de vëur- en goojkäomer mêt e gläos aad beer boëve z'nne kop.

"Gezondheid, op Merie en Zjeuf! Dat 't ôs nog lang maog sjmäoke" 'r Heef mêt haand en voot en kalde mêt viéf maan tegeliék. Ze gekéks wäor ién ziëve kerkduerpe te hure. Dat wäor 'nne sjoene dè!
 Dao woerd apprénsie gemak vuur de noon. De manslûi heve hön piép lèg. D'n èine op 'nne sjoon onder de taofel, d'n aandere op 'n haand. Dè wis oüch gèine raod mêt de rotzooj en goejde 't daan oüch mer oppe vloer. Weer aandere laachte hön piép mêt de sjoéver oppe taofel. Sjikskes drijde ze ién hönne nëusdoek. De teleure, ejnige broûjn sjtriëpkjes uüver de haorsjèure, vloege de taofel op of ze 'nne mértkraom aon 't oétsjtalle wäore. Mêt 't kebaal van 't oonwèr van de sjeul woerd zich brèidoét gezat. Gradus houng mêt z'n naos boëve de hoondersop. "De oüge vaan de hoondersop lore mich aon wie eng van aachtien", jôchelde hër. Dat wäor 'nne sjoene, dè! De keump wortele en érte, buunsjes, appelmoos, sjeenk en kniën, ("roëk bëter es ién de kouw", zaag Fréns), goünge vaan hot nao haar uüver de taofel. Pudding en gesjtaofde père vuur desèr.
 Nao 't ète zaote ze tiëngenèin op te kûime en te röpse. 't Wäor oetejndelik oüch neet al daog broélef. Hié en dao zaot èine te nêrgele. Vuur 't hûiske, op oüghude 't hert, sjoüunge ze ién de ry. Ién grupkes trokke ze nao boéte, 't good en de gewande besjnoûtse. Ejnige manslûi blève kårte.

De vrollûi, versjeje mêt 'nne kromme sjolk, kalde uüver de tèring en 't fiñen. "Hèt bié uch oüch al get gekaaf?", vroog de An aon de Immelle. D'r Nik wäor bié d'r Martè z'nne naober aon 't doertrèkke. "Ich heb viéfentwëntig hoonder en ich vên bekaans noets 'n èij. Die trèkke mich doer de hek bié de naober de hoésweij ién. Dè gewigksde hèt doer de hil weij ién de niétele van kiste en aw krotemaandele nêste gemak. Hër hèt de mêshoüp vëur aon de sjtraot ligke. Vuur de kërmes leet 'r zich dao 'n sjlågker pèrdsmees opkippe vuur z'n vrollûi kwiéd te wërde. En 'r hèt ochérm mer 'nnen os. Gezondhèid!" Dao goüng weer èint iénens de kèl aof. 't Kosde toch niks.

De taofele woerte lèg gemak. Tiéd vuur de koffie. Mêt dat Jêske mêt de zjwarte proümevlaoj langs Gradus leep heef dè hëur op 'n bats. Gesjåoter!

Dat wäor 'nne sjoene dè! Dao kaom nog reberber, èuve en toertepomvlaoj. Oe mêt 'n sjer alle sjterre van de mèilkwëg wäore ién geknip. 't Lèste d'n tulbaand.

Oondertössje wäor de Sjèlen Dries, de sjuülmaan, mêt de moneka gearre-veerd. De kåomer woerd lèg gemak. Dao goüng 't aon de geng! Sarie Marijs, Daar bij die molen, Hoeper de poep zat op de stoep. Wie 't te klejn bènne woerd, goünge ze op rejs nao Zandvoort. De brook ömge-

sjläoge tot aon de kneje, trok de hil bende nao boéte. Zyngenterre lepe ze aterèin mêt de han oppe sjoüwer van de vuurgenger, òm de mêshoüp. Vëurop, Merie en Zjeuf. Op broédsrejs. Doûw de vrollûi oppe rök bié de manslûi. Sommige manslûi wäore zoe bruel dat ze lepe en kégkde of ze doer de mäor woerte geriéje. Gradus wäor poëtgek van 't beer en de zjenever. Ién Zandvoort aonkoëme woûw 'r de zie ién, puutsje baoje. Tot aon z'n kneje sjoûng 'r ién de zèikkoûjl. Dat wäor 'nne sjoene dè! Om 'n oor of ziëve trokke deginnege dy te voet wäore, hëivers. Mêt get vlaoj ién 'nne potdook of ién 'n sjoonsdoes trokke ze ater de sjtraot ién. Saoves aot de rés kaw sjoëtel. 't Mieste êrpele en sjlaoj es boékvölling. Daouüver e päor eijer mêt hié en dao e sjtökske temat en èigesgemagkde majenès. Daan nog hûidvlèis mêt mosterd, frikkedel en sjenk (oét d'n oëve) mêt broed.

Om haf tien begôs 't groetste gedejlte de dok-ker en sjees ién te sjpanne. De week van de luchte woerd 'nne sjlög opgedriejd en aongemak. Dao woerd zich nog 'ns sjeveg de han gesjoddeld. De mieste dy van wiéd kaome zaoge zich 'nnen hillen tiéd neet mie. Dat wäor d'n dèksten tiéd nao jaore es ze weer 'ns ter liéke goûnge es èine vaan hön begraove woerd.

Gus

Historie

Raadsels rond de graftombe van Willem van Bronckhorst

In het kader van de herinrichting van het priesterkoor in de Sint-Martinuskerk van Gronsveld werd onlangs de zich daar bevindende graftombe verplaatst naar de ruimte onder de toren. Deze tombe draagt onder andere de naam van Willem van Bronckhorst, die overleed in 1563. Bij deze verplaatsing werden enige verrassende ontdekkingen gedaan. Vooraleer deze vondsten te beschrijven willen we het historisch kader schetsen waarin Gronsveld en de kerk na 1563 verkeerden.

De uit elkaar gehaalde graftombe vlak voor de overbrenging naar de ruimte onder de toren.

De kerk van Gronsveld (1563-±1700)

Willem van Bronckhorst, heer van Gronsveld, stierf in 1563, aan de vooravond van een periode die voor deze gewesten rampzalig zou worden. Reformatie en geloofsvervolgingen brachten veel onrust. De Bronckhorsten hadden partij gekozen tegen de harde vervolging van de nieuwe godsdienst en zo werd Gronsveld betrokken bij deze conflicten. De 80-jarige oorlog begon hier in 1568 met de belegering van Maastricht door Willem van Oranje, die tevergeefs Alva uitdaagde. Steeds nieuwe legers doken op om de Maasbrug in Maastricht (buiten de brug van Luik de enige in de Nederlanden) te veroveren. In 1574 lagen Lodewijk en Hendrik van Nassau, broers van Willem van Oranje, met een leger van 12.000 man tussen Eijsden en Meerssen.

Enkele jaren later waren het Spaanse troepen die hier huishielden. Tijdens de belegering en inname van Maastricht in 1579 door Parma had heel de omgeving veel te lijden van de strooptochten der soldaten. Ook Gronsveld werd geplunderd en de pastorie werd in die tijd door de troepen van Parma in brand gestoken. De kerk bleef echter gespaard. De pastoors kregen van de bisschop verlof om voorlopig in de kerk te gaan wonen. Vlak bij de ingang werd voor hen een keukentje en een opkamertje ingericht en zo hebben zij meer dan 100 jaar in de kerk gewoond. De kerk moet toen wel een heel vreemde aanblik geboden hebben want de totaal verarmde parochianen brachten hun schamele bezittingen binnen de muren der kerk in veiligheid. Huisraad en meubilair werd in de kerk opgeslagen. Deze toestand heeft vele jaren geduurd want in 1624 stond de kerk zo vol dat er maar een smal pad naar de uitgang vrij was. Nog in 1658 moest de gevluchtigde van de bisschop van Luik de pastoor opdragen te zorgen dat alles uit de kerk verwijderd werd. Maar wat Staatse of Spaanse troepen niet met de kerk voor elkaar kregen, dat zou de tand des tijds doen. Uit de rapporten van de kerkvisitaties, uitgevoerd in opdracht van de prins-bisschop van Luik, blijkt dat de kerk tussen 1600 en 1700 steeds bouwvalliger werd. In 1613 stond de linkermuur van het schip reeds op instorten. In 1658 wordt vermeld dat de zoldering van het priesterkoor naar

beneden is gevallen. Hetzelfde rapport vermeldt dat er zoveel duiven in de toren zaten dat ze de diensten in de kerk stoorden.

Nu kunnen we ons afvragen waarom men de kerk niet herstelde. Volgens de toendertijd in Gronsveld geldende regels was de heer van het kasteel immers verplicht het schip van de kerk, van de fundamente tot aan de nok, te onderhouden. De pastoor moest zorgen voor het onderhoud van het priesterkoor. U kunt zich voorstellen dat, gezien de benarde tijdsomstandigheden, de pastoor met een zeer verarmde parochie niet in staat was aan zijn verplichtingen te voldoen. Maar ook de heren van Gronsveld ondernamen niets voor de kerk. Misschien heeft het aanvankelijk te maken met de reformatie. Jan II van Bronckhorst werd echter in 1603 weer katholiek, maar deed niets meer aan de kerk. Ook zijn zoon Justus-Maximiliaan komt er niet aan toe. In de eerste jaren van zijn bestuur stichtte hij wel de schutterij (1619) en bouwde hij de windmolen (1624), maar daarna vroeg de dienst aan de keizer alle aandacht. Zijn functie als veldmaarschalk in het leger van de Duitse keizer verhinderde hem zijn graafschap vaak te bezoeken. Toen hij in 1662 werd begraven was dit in een bijna tot ruïne vervallen kerk.

De herbouw van de kerk rond 1700

Rond 1700 zijn er blijkbaar betere tijden aangebroken en kon er weer zorg besteed worden aan de kerk. Omstreeks 1690 gaven de heren van Bronckhorst opdracht tot de herbouw van kerkship en dwarsbeuk en de kerktoren werd verhoogd. In 1699 was dit nagenoeg voltooid. Het nieuwe interieur (altaren, orgel enz.) werd geplaatst tussen 1707 en 1719. Het zouden drie kinderen van Justus-Maximiliaan zijn die de herbouw en de aankleding zouden realiseren. We geven eerst hun namen: 1. Otto-Willem. 2. Jan-Frans. 3. Anna-Justina. Om het verdere verhaal beter te kunnen begrijpen, behandelen we de personen niet in volgorde van geboorte. 1. Anna-Justina (van Bronckhorst) was gehuwd met baron Ferdinand-Lodewijk van Eynatten. De wapens van dit echtpaar sieren het Maria-altaar, dat door hen werd

geschonken. Anna-Justina overleed op 12 januari 1709 te Luik. Ze werd 's nachts naar Gronsveld gebracht en in de grafkelder, waar haar vader rustte, bijgezet.

2. Otto-Willem, de oudste zoon van Justus-Maximiliaan, geboren in 1636, volgde zijn vader na diens overlijden in 1662 op als heer van Gronsveld, maar koos in 1680 de geestelijke stand. Hij deed afstand van het wereldlijk bestuur en werd in 1682 tot hulpbisschop van Osnabrück gewijd. Van zijn belangstelling voor onze kerk getuigt het Amandus-altaar (thans Sint-Jozefaltaar). Dit altaar draagt het wapen van Bronckhorsten, bekroond met een bisschopshoed, hetgeen wil zeggen dat hij dit altaar geschonken heeft. Otto-Willem werd in Osnabrück begraven.

3. De tweede zoon van Justus-Maximiliaan, Jan-Frans, geboren in 1639, volgde zijn broer op in het graafschap Gronsveld. Het dagelijks bestuur zal hij wel aan zijn gevolmachtigde hebben overgelaten want het grootste deel van zijn leven verbleef hij buiten Gronsveld. Ook hij trad namelijk, evenals zijn vader, in dienst van het leger van de Duitse keizer, waar hij het tot veldmaarschalk bracht. In 1716 werd hij gouverneur van Luxemburg, waar hij in 1719 overleed. Een week na zijn dood werd hij in de kerk van Gronsveld begraven. Uit het feit dat hij de helft van zijn leven buiten het graafschap had vertoefd zouden we kunnen afleiden dat zijn belangstelling voor Gronsveld gering was. Het tegendeel was echter het geval. Omdat in de loop der tijden het familiebezit der Gronsveldse Bronckhorsten aanzienlijk was geslonken, kon Jan-Frans zijn energie en aandacht grotendeels wijden aan Gronsveld. We zagen dat onder zijn bestuur de vrijwel nieuwe parochiekerk gereed kwam. Zijn verbondenheid met Gronsveld en de parochiekerk ging nog verder, want in 1706 schonk hij bij gelegenheid van zijn tweede huwelijk het hoofdaltaar, dat bekroond is met de wapens van de families Bronckhorst en Törring-Jettenbach. Het zal natuurlijk wel enige tijd geduurd hebben voordat dit altaar helemaal gereed was want op het grote schilderij van het hoofdaltaar staat de naam van de schilder, Engelbert Fissen, en het jaartal 1710. Dezelfde schenkers gaven ook nog het orgel want dit is eveneens bekroond met een schild waarop de wapens van

*John Franc. Com. de Gronsveld.
S. C. M. Gen. Camp. Mareisch.*

beide echtelieden zijn aangebracht. Omdat Jan-Frans geen mannelijke nakomelingen had zou met hem de Gronsveldse tak van het geslacht Van Bronckhorst uitsterven. (In Nederland stierf de familie Van Bronckhorst uit in 1923). Jan-Frans, de laatste der Bronckhorsten in Gronsveld, had bij testament de wens uitgesproken "bei meine Voreltern" begraven te worden. Hij doelde daarbij op de grafkelder die zich bevindt onder het priesterkoor aan de torenzijde. Deze grafkelder is beschreven in de eerste twee nummers van de eerste jaargang van Grueles staat vermeld, bevindt zich onder het priesterkoor van de kerk aan de torenzijde, een grafkelder. Hij werd in het verleden een aantal malen bezocht, namelijk in 1865, in 1908, in 1948, in 1961 en in 1967. Bij het eerste bezoek werden er zeven loden kisten aangetroffen waarvan een de naam droeg van genoemde Justus-Maximiliaan die in 1662 te Gronsveld overleed.

In 1719, twee weken voor zijn dood, schonk Jan-Frans om de herinnering aan zijn oud en roemrucht geslacht levend te houden, de grote monstrans (6 kg goud en zilver) die vroeger op plechtige aanbiddingsdagen werd gebruikt. De monstrans draagt het opschrift: "Joannes Franciscus Illustrem et antiquam Bronckhorstio-Gronsfeldianorum comitum stirpem claudens divinae enexus misericordiae hoc ostensorium eUCharIstIae CorDe IntIMo VoVet. Fait par moi, L. Fauconnier orfevre a Luxembourg le 15 Mars 1719". (De woorden "eUCharIstIae CorDe IntIMo VoVet" vormen een chronogram. Het jaartal is 1719). De vertaling van de tekst luidt: "Joannes-Franciscus, laatste telg van het gravengeslacht Bronckhorst-Gronsveld, wijdt, steunend op goddelijk erbarmen, deze monstrans met geheel zijn hart toe aan de Eucharistie. Vervaardigd door mij, L. Fauconnier, goudsmid te Luxemburg, 15 maart 1719." De monstrans bevindt zich thans (februari 1989), samen met andere kerkschatten van de kerk van Gronsveld, in de schatkamer van Sint-Servaas te Maastricht. Wij hopen dat deze kostbaarheden spoedig naar Gronsveld zullen terugkeren, waar ze thuishoren.

De zilveren monstrans van 1719.

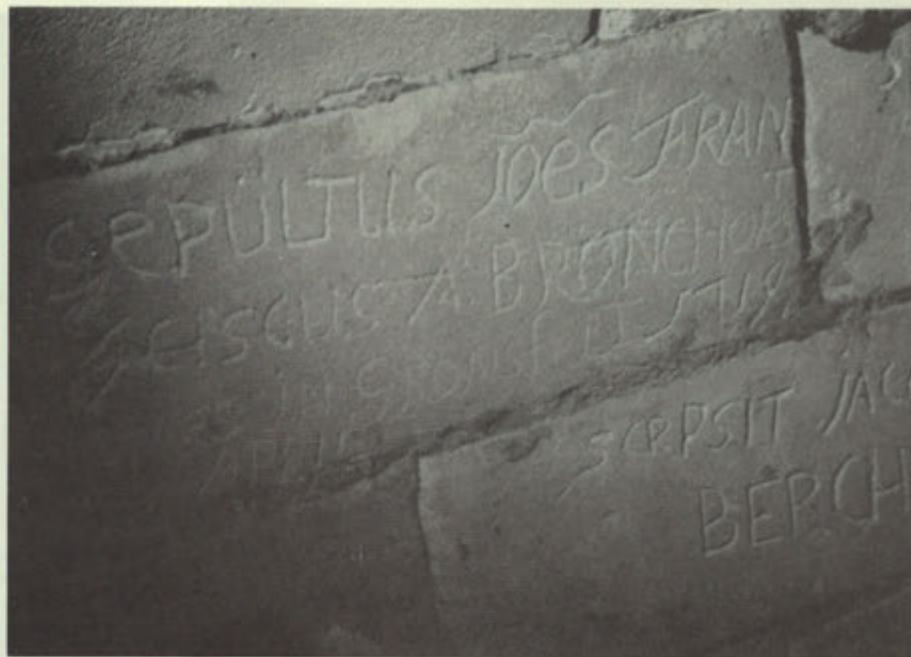
Sepulcrum secundo inventum 1989
(Het graf voor de tweede kaar ontdekt in 1989)

Bij de herinrichting van het priesterkoor begin dit jaar werd een belangwekkende ontdekking gedaan. Na het verwijderen van de graftombe stootte men op een gewelf, opgetrokken uit mergelblokken. Omdat het voor de geschiedschrijving van de kerk van Gronsveld van groot belang kon zijn, werd door ons besloten de kelder aan een nader onderzoek te onderwerpen.

De afmetingen van de kelder, die een tongewelf had, waren 2,90 x 1,90 x 1 m. Deze kelder is dus korter en lager dan de ruimte die links ernaast ligt en die 4,41 x 1,91 x 1,72 m meet. In de ruimte werd een doods-kist aangetroffen die tegen de noordzijde was geplaatst. Het was een kist met een loden buitenmantel die versierd was met een koperen band. Op de kist was geen crucifix aangebracht. Het deksel was ter hoogte van het hoofd opengebarsten, kennelijk ten gevolge van het feit dat het hoofd- en voeteind van de kist op een blok mergel waren geplaatst, waardoor het middengedeelte was doorgebogen, waarschijnlijk na het vergaan van de eikenhouten binnenkist. Er werden geen sporen van vernieling geconstateerd. Uit piëteit werd de kist niet aan een nader onderzoek onderworpen. Aan het voeteinde, buiten de kist, bevonden zich nog enkele beenderen, waaronder een onderkaak. Omdat we in de stellige overtuiging verkeerden dat we hier te maken moesten hebben met het stoffelijk overschot van de in 1563 overleden Willem van Bronckhorst (zijn naam staat immers op de graftombe) was onze verbazing dan ook groot toen wij op de zuidmuur de volgende inscriptie ontdekten.

Sepultus Joes Fran-
ciscus A Bronckorst
comes in Gronsfelt
17 april 1719

(Hetgeen betekent: begraven Joannes Franciscus van Bronckhorst, graaf van Gronsveld, 17 april 1719). Omdat er onder deze inscriptie in de mergel de tekst "SCRIPIT Jacob Berchmans" was aangebracht, was er geen twijfel over mogelijk dat hier Joannes Franciscus van

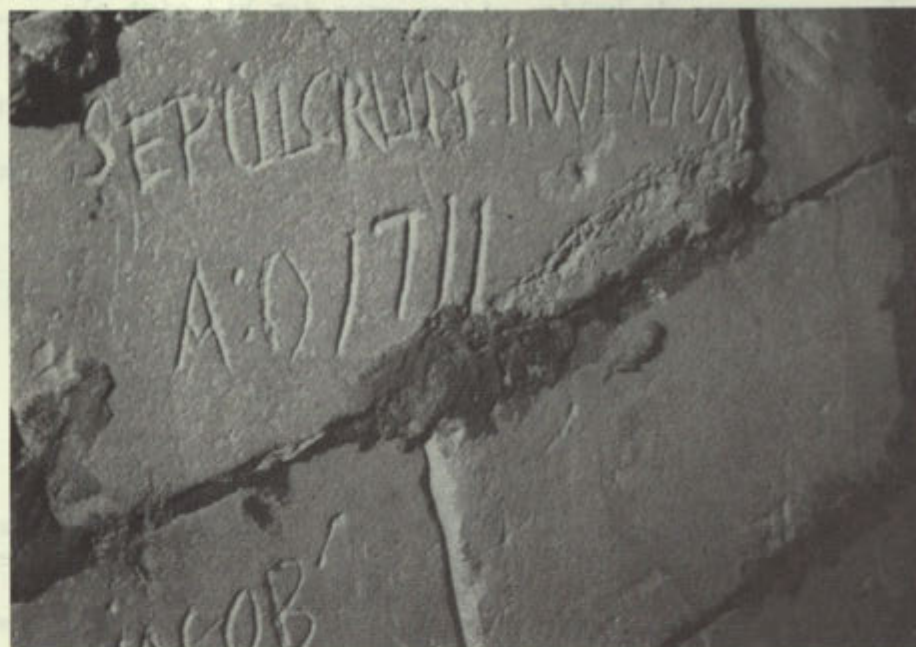
Bronckhorst begraven lag in plaats van Willem van Bronckhorst. Jacob Berchmans was in die jaren namelijk keizerlijk notaris in het graafschap Gronsveld. Zijn inscriptie kunnen we dus opvatten als een soort "handtekening op een notariële akte". Een tweede bevestiging voor de veronderstelling dat hier Joannes Franciscus begraven lag in plaats van Willem werd gevonden in de naam van L. Lousbergh, de toenmalige secretaris van het graafschap. Hem moeten wij zien als "officiële getuige".

Verder bevindt zich op de zuidzijde nog de inscriptie F. Heus: 1719. We hebben niet kunnen achterhalen welke persoon hiermee wordt bedoeld. Een andere inscriptie luidt: Sepulcrum inventum 1711, hetgeen betekent: de grafkelder is teruggevonden in 1711. Het mag geen toeval genoemd worden dat juist in dat jaar de kelder ontdekt werd. In 1711 werd namelijk ter afsluiting van de herbouw van de kerk en het koor rondom de tombe een marmeren tegelvloer op het priesterkoor gelegd. En bij die werkzaamheden is men toen ongetwijfeld op dit gewelf

gestoten. De kosten van deze tegelvloer werden gedragen door pastoor Petrus Goffin. In de vloer bevindt zich nu een witmarmeren vloertegel met het opschrift: "ornaMento hoC naVo DeCorabat petrUs goffIn pastor" (Petrus Goffin, pastoor, heeft (de kerk) verfraaid met dit nieuwe sieraad). Zoals u ziet aan de hoofdletters in de woorden, eveneens een chronogram (jaartal 1711). In 1711, dus 62 jaar na het bouwen van de grote grafkelder, was de kleine grafkelder kennelijk uit de herinnering van de mensen verdwenen.

Ook nu, in 1989, weer bijna 300 jaar later, wist niemand van het bestaan van deze grafkelder, die dus feitelijk voor de tweede keer ontdekt is. Vandaar de titel van deze paragraaf. In de westzijde van deze grafkelder bevond zich een opening die dicht was gemaakt met op elkaar gestapelde mergelblokken. Men is in 1711 en 1719 de kelder binnen gegaan via deze opening die zich bevindt onder de grote grafsteen midden voor de voormalige communiebank.

Reconstructie

De vondst van de kleine grafkelder uit 1563 met een doodskest uit 1719 vroeg om een verklaring. Met behulp van onder andere het testament van Jan-Frans van Bronckhorst, waarvan zich een afschrift bevindt in het archief van het klooster der paters Franciscanen te Utrecht, hebben wij geprobeerd de gebeurtenissen anno 1719 te reconstrueren en een verklaring te vinden voor de aanwezigheid van twee grafkelders.

Laten wij in gedachten weer terug gaan naar het jaar 1563. In dat jaar sterft Willem van Bronckhorst, graaf van Gronsveld. Hij wordt begraven midden onder het priesterkoor in een grafkelder die hij kennelijk voor zichzelf en zijn vrouw Agnes van Bijlant had laten bouwen. (Agnes van Bijlant sterft veel later dan haar man en wordt in het Rijnlandse begraven). De geringe

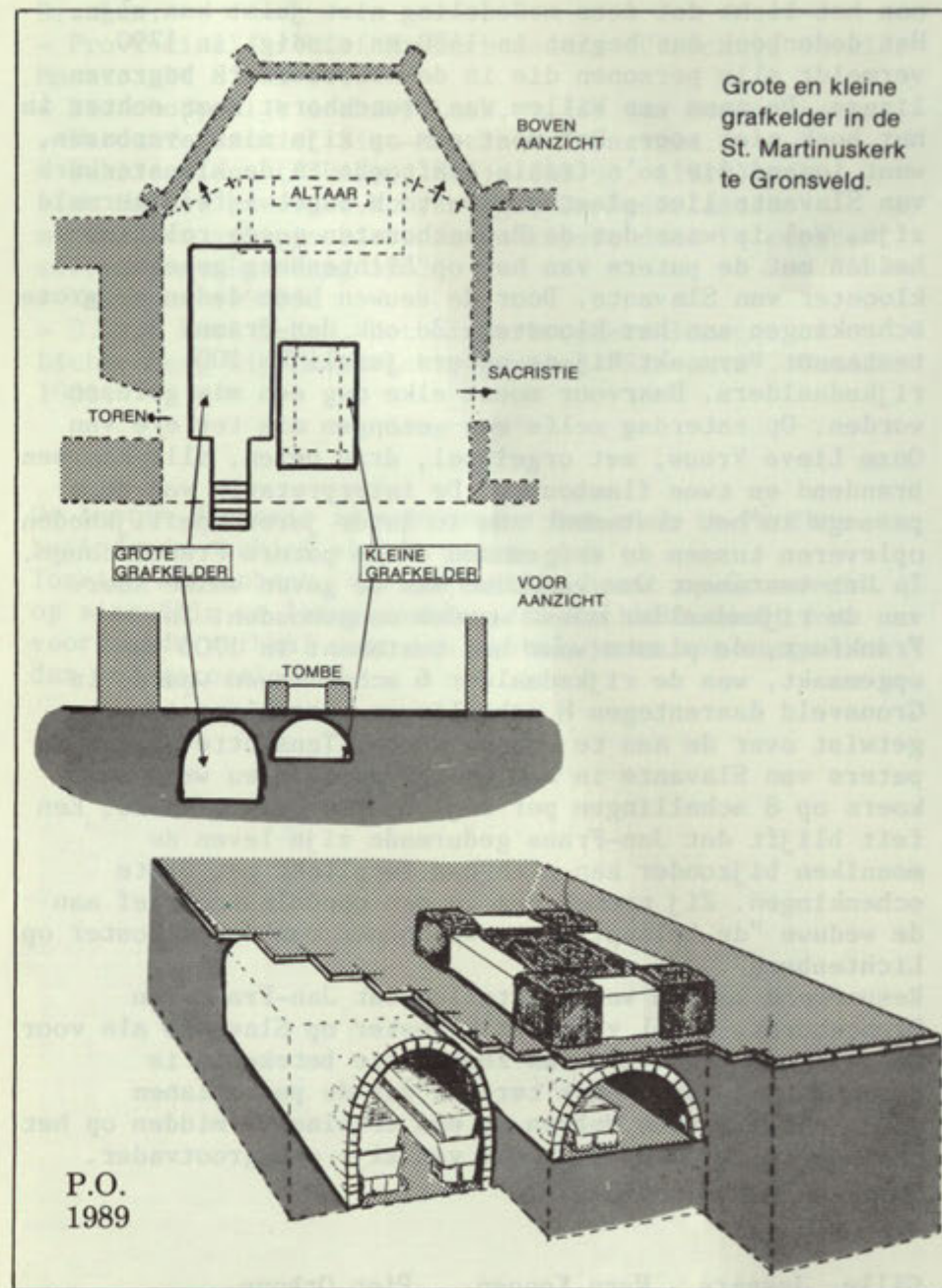
afmetingen van de kelder wijzen erop dat hij niet als familiekerk, maar slechts als laatste rustplaats voor twee personen bedoeld was.

Toen de nakomelingen van Willem in 1649 het plan opvatten om een familiegraf te bouwen moeten zij zich wel gerealiseerd hebben dat zij geen gebruik konden maken van de reeds bestaande, veel te kleine kelder, die immers voor Willem en zijn echtgenote bedoeld was.

Waarschijnlijk werd daarom besloten links van de graftombe een nieuwe, grotere kelder te bouwen. In deze kelder bevinden zich, zoals gezegd, zeven kisten, waarin onder andere de stoffelijke overschotten van Justus-Maximiliaan van Bronckhorst en zijn dochter Anna-Justina.

Toen nu Jan-Frans in zijn testament de wens uitsprak om in Gronsveld bij zijn voorvaderen te worden begraven heeft hem, zoals gezegd, ongetwijfeld de in 1649 gebouwde familiekerk voor ogen gestaan. Dat hij desondanks in de centraal gelegen kelder onder de graftombe, enkele jaren daarvoor ontdekt, werd bijgezet, kan verklaard worden als een erbewijs van de dankbare Gronsveldenaren aan een graaf die zoveel voor het dorp en de parochie had betekend. Reeds eerder werden genoemd zijn bemoeienis met de herbouw van de kerk, de schenking van het orgel, het hoofdaltaar en de monstrans. Dat hij bij testament nog jaarlijks 100 gouden ducaten schonk aan de armen van Gronsveld zal die dankbaarheid en waardering alleen nog maar vergroot hebben. Mogelijk werd daarom op 17 april 1719 de laatste Bronckhorst begraven op een ereplaats: op het priesterkoor onder de graftombe van zijn overgrootvader Willem van Bronckhorst. Waarschijnlijk zijn de gevonden skeletdelen naast de kist van Jan-Frans, afkomstig van graaf Willem (1563).

De reconstructie van deze geschiedenis werd in den beginne bemoeilijkt door een mededeling in "De Navorscher", 32 jg (1882) p. 143. Deze luidt (uit het Frans vertaald: "grafsteen van de graven van Gronsveld, vroeger zich bevindende in de paterskerk van Slavante. In 1700 naar de kerk van Gronsveld gebracht." Bestudering van het dodenboek van het klooster van Slavante in het archief der paters Franciscanen te Utrecht bracht echter

aan het licht dat deze mededeling niet juist kan zijn. Het dodenboek dat begint in 1480 en eindigt in 1790 vermeldt alle personen die in de kloosterkerk begraven liggen. De naam van Willem van Bronckhorst komt echter in het boek niet voor. Dat moet ons op zijn minst verbazen, want iemand die zo'n fraaie graftombe in de kloosterkerk van Slavante liet plaatsen zou toch ongetwijfeld vermeld zijn. Wel is waar dat de Bronckhorsten goede relaties hadden met de paters van het op Lichtenberg gelegen klooster van Slavante. Door de eeuwen heen deden ze grote schenkingen aan het klooster. Zo ook Jan-Frans. Bij testament vermaakt hij de paters jaarlijks 100 rijksdaalders. Daarvoor moest elke dag een mis gelezen worden. Op zaterdag zelfs een gezongen mis ter ere van Onze Lieve Vrouw, met orgelspel, drie heren, alle kaarsen brandend en twee flambouwen. De interpretatie van deze passage in het testament zou in later jaren moeilijkheden opleveren tussen de erfgenamen en de paters Franciscanen. In het testament was verzuimd aan te geven welke koers van de rijksdaalder moest worden aangehouden. In Frankfurt, de plaats waar het testament in 1706 was opgemaakt, was de rijksdaalder 6 schellingen waard, in Gronsveld daarentegen 8 schellingen. Jarenlang is er getwist over de aan te houden koers. Tenslotte werden de paters van Slavante in het gelijk gesteld en werd de koers op 8 schellingen per rijksdaalder vastgesteld. Een feit blijft dat Jan-Frans gedurende zijn leven de monniken bijzonder aan zich had verplicht met grote schenkingen. Zij noemen hem in een condoleancebrief aan de weduwe "de belangrijkste weldoener van het klooster op Lichtenberg".

Resumerend kunnen we dus stellen dat Jan-Frans van Bronckhorst, zowel voor het klooster op Slavante als voor de parochie Gronsveld van zeer grote betekenis is geweest. Het is dan ook terecht dat de parochianen Jan-Frans begraven hebben op een ereplaats: midden op het priesterkoor, onder de tombe van zijn overgrootvader.

Gilles Jaspars Hans Kengen Piet Orbons

Bronnen:

- Provinciaal Archief Minderbroeders (Utrecht), dossier Maastricht 63 en 64.
- Bisschoppelijk Archief Luik, lijst van seminaristen.
- Parochie-archief Sint-Martinus Gronsveld.
- Publications (PSHAL) (1875), (1879), (1916).
- W. Marres en J.J.F.W. van Agt, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst, deel V, eerste aflevering, Den Haag 1963.
- Maasgouw (1948).
- D. van Heel O.F.M. Het minderbroedersklooster te Lichtenberg bij Maastricht, genaamd "Slavante". Gouda 1951.

De sectie Historie is voornemens het zich in München bevindende archief van de graven van Törring-Jettenbach, dat betrekking heeft op Gronsveld, op microfilm te laten vastleggen. Wellicht wordt het voorgaande verhaal over een aantal jaren nog aangevuld dan wel gecorrigeerd.

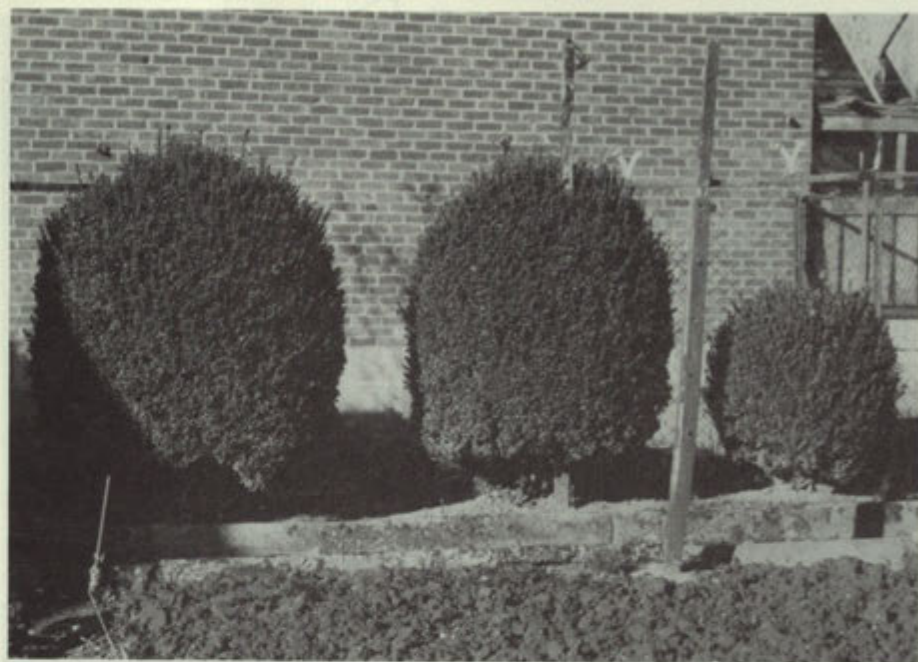
Van aal en nog get

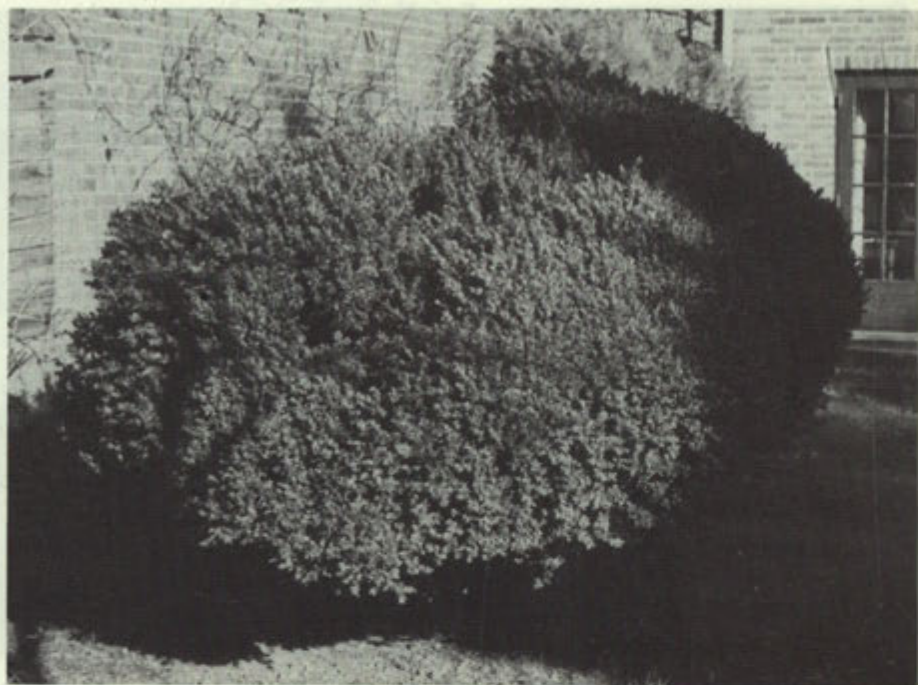
Paam

Op Palmzondag, de zondag voor Pasen, worden in veel kerken de takjes van de "buxus sempervirens" gewijd. Deze plechtigheid staat bekend als de "paam-wyding". De "paam" heeft overigens niets te maken met de palmbomen die we kennen van het Middellands-Zeegebied, maar hij is in onze streken een vervanging voor de palmtakken waarmee Christus bij zijn intocht in Jeruzalem werd verwelkomd. Men moest in de Paastijd een keuze maken uit twee groenblijvende loofboomsoorten, waarbij de voorkeur uitging naar de buxus in plaats van naar de stekelige wilde hulst.

Er zijn 2 soorten buks- of palmboompjes, namelijk een dwergvorm met een trage groei en een andere soort met een forsere, ruigere groei. De eerstgenoemde soort wordt veel geplant rondom bloemperken. Ook treft men deze palmstruikjes vaak aan op kerkhoven. Beide soorten zijn vanwege hun overdaad aan takken en takjes zeer geschikt om te worden gesnoeid. De palmboompjes worden vaak in de fraaiste vormen gemodelleerd, zoals bollen, piramiden en dierfiguren. We zien ze vaak in parken en kasteeltuinen. In Zuid-Limburg treffen we de palmstruiken vaak aan in de "ouderwetse" tuinen. De palmstruik leverde jaarlijks de benodigde "paam". Tegenwoordig wordt de gewijde palm meestal op Palmzondag buiten bij de kerk uitgedeeld. Daarna wordt allereerst het kerkhof bezocht, waar de graven van overleden familieleden " 'nne paam" krijgen. Vroeger ging men ook nog met de "paam" door alle vertrekken van het huis en werd iedere "krussefiks", "sjiéigel" en "wiéwäotervétsje" van "e pémké" voorzien. Ook werd er een takje gestoken in de veestallen, 't kippehok, de werkplaats van de ambachtsman en onder de pannen op zolder. Mannen staken "e pémké" op hun hoed of pet en het paard kreeg er een aan de "haom".

Het altijd groene takje gaf niet alleen bescherming omdat het gewijd was, maar het was ook een symbool van nieuw leven. Om die reden kwam er een takje aan het hemeltje van de wieg van een pasgeborene. Ook gingen de boeren bij de akkers, weilanden en in de moestuin, "paamsjtéke". Er werd dan een kruis in de grond getekend en in het kruispunt werd een takje gestoken, waarna gebeden werd voor een goede oogst. In Gronsveld zijn er nog mensen die deze prachtige traditie voortzetten. De palmtakjes die overbleven werden bewaard. Ze werden gemengd met 't zaaigoed of in de eerste garf gestoken die in de schuur geborgen werd. Tijdens onweer werd een gedeelte van de "paam" en de "kroédwêsj" in de kachel verbrand om bliksemnslag te voorkomen. Op Aswoensdag wordt de "paam" verbrand. In de kerk wordt de as gewijd en met deze gewijde as wordt het askruisje gemaakt. Het hout van de buxus was erg geliefd bij houtsnijders en meubel- en instrumentenmakers vanwege zijn hardheid en duurzaamheid. Het hout werd gebruikt voor houtgravures, sierdozen, fluiten en linialen. Tegenwoordig zien we de

buxus vaak in potten in de tuin of op het terras. Zoals gezegd maken velen er een hobby van deze plant in een of andere prachtige vorm te snoeien. De tegenwoordige bewoners van het huis van "Maria van de barones" (Rijksweg 91) zijn in ieder geval grote liefhebbers van deze hobby. Ik wil hen dan ook danken voor de informatie.

Ina v.d. Weerdt-Roosen

Kên d'r hön nog

Bërke van den Boorn

D'r lève neet mie vëul lûi dy 'm nog gekênd hebbe. Omdat de naam van den Boorn 'nnen échte awwe Groéselder femiélienaom ês, haw de redactie van Grueles gedaach Bërke van der Boere 'ns onder de laamp te hawe. Miriam, de dochter van klejnzoën Bèr oét Eijsde, hèt de sjtamboüm, zoe wiéd es dat muügelik wäor, ién 't gemejntearchief 'ns opgezeuk.

Joannes van den Boorn	1765	cultivateur
x Maria Anna Wijsen	1767	
Engelbert Hubertus van den Boorn	1814	landbouwer
x Barbara Roosen	1811	
Petrus Hubertus Sebastianus van den Boorn	1860	landbouwer
x Maria Catharina Elisabeth Lebens	1870	
1. Johannes Engelbertus Jozef (Zjeng)	1893	
2. Wilhelmus Josephus Hubertus (Wil)	1895	
3. Mathieu Hubertus Jozef (Mat)	1896	
4. Maria Anna Catharina Barbara (Anna)	1897	
5. Barbara Helena Maria (Berb)	1899	
6. August Wilhelmus Hubertus	1901	+ 1901
7. Hubertus Wilhelmus Hendrikus (Bèr)	1902	
8. Louisa Maria Josephina (Wis)	1903	
9. August Engelbert Wilhelmus (Gus)	1904	
10. Joseph Hubertus Johannes	1905	+ 1905
11. Elisabeth Barbara Maria (Liza)	1906	
12. Engelbertus Hubertus Johannes (Yngel)	1908	

Volges de bekênde kênner va femiélienaome Jos Crott kömp de naam van den Boorn va Bron. Van "aon de bron". Petrus Hubertus Sebastianus van den Boorn, geboere op 20 jannewarie 1860 ié Groéselt, goûng es Bèrke doer 't lêve. Lang nao z'nnen doed wörd z'nnen naam nog dèk gehuurd. Hûi been ich nog Gus van Zjeng van Bèrke. Wäore z'n vuurgengers volges 't gemejnteregister ién 't fraans cultivateur, Bèrke sjräovelde z'nne kos biéèin es landbouwer. Wie 'r oûch ién 't gemejnteregister sjoûng iéngesjriëve. Z'nne zoën Bèr ês nog boer gewès. Vuur dat d'n tiéd van agrariër aonbraok haw dè de ker al laote sjoën. Wyjer ién de ginneräosies ês gèine mie aon de bio-industrie begôs. 't Boerderyke va Bèrke sjoûng oe noé Bets van den Abbeele woent, Riékswëg 18. Z'nne viesjtäopel wäor 'nne ponnie, zês keu, ejnigge vérke, hoonder, knyn, twie torteldoëve, 'nne wèrraojer ién de vuerm van 'n kwattel, katte en twie sjtruoepersfökskes. Gruutsj zaag 'r ömmertoûw: "Dy zién nog sjlömmer es 'nne groete mên's". Es die twie ién 't véld 'nnen haos opdoege, leep èine fök d'n haos nao. D'n aandere leep d'n tiéngenuüvergesjtelde kaant oét en zoe ('nnen haos löp d'n dèksten tiéd ién 'nne groete baog weg en kömp weer op de zelfde plaots truk) ién 'nne groete baog op d'n haos aon. Dy twie hebbe dèk 'nne laank-oerige renner op hoeg aterpuu vuur z'n veuj gelaag. 't Môt

±1904. Achter v.l.n.r. Bèr, Zjeng, Mat. Voor v.l.n.r. Bep, z'n vrouw Lies mêt Gus op hëure sjoet, Wil op 't bènkske, Bèr zelf mêt Wis op z'nne sjoet, Anna.

gezaag wërde: hër haw get vaan z'nne petroenhèllige weg. Pèrd riéje doeg 'r gèn. Mêt ze broor Matjeu oét Lûik (dè haw dao 'n koffiebrandery en 'nne weenkel (koloniale waren en aanverwante artikelen), goûng 'r ién 't Maozervéld op jach. Daonao goûnge ze bié Zjang van de Kyzer ète. Oe kniën en appelmoos noets oontbraoke. Ateraof goûnge de nudige dröpkes de kèl aof, aal op koste van Matjeu.

Ién 't naojaor voûng 'r syze mêt de liémsjtek. Sjweenters goejde hër ejnige bössele häoversjtruu ién de moostem. Doer e loëk ién de sjeurpoert sjoët 'r mêt 't jachgewër 'n sjtruoep mössjehäogel tössje e köt mössje. 't Haw daog dat 'r waol honderd mössje sjoët. Die woerte gesjtröp en, nao ze gebraoje te hebbe ién de pan, aot 'r ze mêt knoëk en aal op. Voont 'r kerkolle, daan laag hër ze op de Braobentse kachel dat ze koëgkde. Mêt get pëper en zaat puüterde hër de kerkol mêt e sôkkerlëpelke lëg. Boerelûi kôste ién dèn tiéd nog niks van allerhan keuns- chemische- of

aander middele. Toch wäor 't 'nne vröchbaren tiéd. Lies, Bèrke z'n vrouw, krèg twelf keender en nog get. Oe t'rs twie joonk sjtorve. Vaan lèid woerd 'r neet gesjpaord. Lies sjtorf op de lèftiéd van nuügenendertig jaor bié de veerde miskraom. Bèrke blèf mèt tien joûng keender ater. 'r Kôs 't verluús neet verwerke en zeugkde truus bié de flés zjenever. "D'n èine ês verleeft op 'n vrouw, d'n aandere op zjenever", zaag 'r. 't Boerderyke leep zeenderouge ateroeét. Ermooj woerd droof. Ze aote wat ze sjlachde, beke broed van hön èige vröchte. Greunte oét de moostem en van de mèilk van de keukes magkde ze boèter en fluetkies. Dikke klöt koële heve ze mèt d'n häomer kepot. Wèrts oét Mèsj braach hön vuur 75 sént 'n honsker mëlleger. 't Koëlegruús woerd gemyngeld mèt mëlleger. Hiémèt, "plaksel" geneump, woerd de kachel gesjtoek. Saoves laachte ze bènne aal vèrdig vuur sjmuerges de kachel aon te mäoke. Dat wäor 'nne wèsj sjtruu, 'n kwért sjaans, e kletske koële, en 'nnen top plaksel. lén 1918 krèg 'r d'n twiede sjläog. Nao e päor daog Sjpaonse grip sjtorf op 23-jaorige lèftiéd z'nne zoën Wil. Aon dezelfde grip verloer 'r z'n sjoenmôjer Anna Schrijnemaekers (Lebens) en z'n zwiiegerse Merie Goessen (Lebens). Hër begôs ömmertoúw mie te dreinke. Zao't 'r ién 't sjoens van d'n däog neet bié Zjang van de Kyzer, daan zao't 'r bié Myngelske onder 't wiëndroveaofdëkske vuur de kaffee mèt z'n dröpke aon de sjtraot.

1939. Paasmaandag. V.I.n.r. Koning Wackers, majoor Bèr van den Boorn, secretaris Christiaan Bouchoms.

1935. Grote Bronk. V.I.n.r. met paard Leo Brouwer, majoor Bèr van den Boorn, op paard Nikkela Goessens.

V.I.n.r.: 1. Lieza, dochter (Wolfs) 2. Bèrke 3. Bèr, zoon (van de kyzer) 4. Bèr, achterkleinzoon (van de kyzer) 5. Zjeng Goessen (Mientsje).

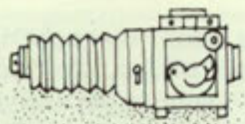
±1945. Achter v.l.n.r. Bèrke, Wis, Bèr Devue. Voor v.l.n.r. Harie, Bèr, Jean, Zjêf, Mathieu en Willy Devue.

Op 75-jaorige lêftiéd woerd 'r ién 1935 vuur veer jaor mejoor (tössjepaus) vaan de sjöttery. Taant Lieza, tweentachtig jaor en good vaan gèis, de ejnigste van de keender dy nog ién lêve ês, hêt mich verteld dat ze bié hön versjläoge wäore wie ze Bèrke Peenksmaondig hèivers braachte es mejoor. De jaore daovuur wäor 'r ordenaans, de plaots dy Piet van Mans noé hêt. Ién de perséssie môs 'r bié Lies van Wassenaar van 't pèrd aof. D'n èine vertelt dat 'r neet good wäor woerde, d'n aandere dat 'r bié Lies ién môs vuur 'n dröpke. Ich haaw 't mer drop dat 't èint mêt 't aander verbaand hêt. 'r Hêt de perséssie nève 't pèrd oétgeloupe. 't Boerderyke drijde nog op de joûngste dochters Wis (Vuke) en Lieza (Wolfs). Mêt hön twieje sjoûnge ze sjeenters oppe sjeur mêt de vlègel te dèse.

Doer de bot wäor Bèrke 'nne röstige mènes. Hër gaof z'n vot eweg en sjoûng altiéd vèrdig vuur 'nne mènes te hèlepe. Wie 'r oonder aandere kat en koëgel verzoëpe haw, verkoch 'r 't boerderyke, laand en wejje. Ién 1939 trok 'r nao z'n dochter Bep dy ién Keer woende. Dao gönde hër zich neet en ién 1941 kaom 'r weer truk nao Groéselt. Hié goûng 'r bié z'n dochter Wis (Vuke) iénwoene. 't Dreenke wäor 'm uüver gegaange. Bèr van 't Vuke haw 'm de vuurwaarde gesjteld dat 'r kôs koëme meh geng dröp zjenever mie aon z'nne moond. Trouwes, 't wäor oerlog, 't wäor gèine sjtèrken draank te kriège. Bié Wis vreutelde hër nog get ién de moostem, en heel nog 'n honderd knyn drop nao. Op 't lêste kôs 'r neet mie wyjer es d'n hoege rete sjtool. Op z'nne 86-ste verjèurdäog, 20 jannewarie 1946 ês 'r daan oüch mer doed gegaange.

Gus

Foto

±1919. V.l.n.r. Nic Starren, Frénske Purnot, Frans Starren.

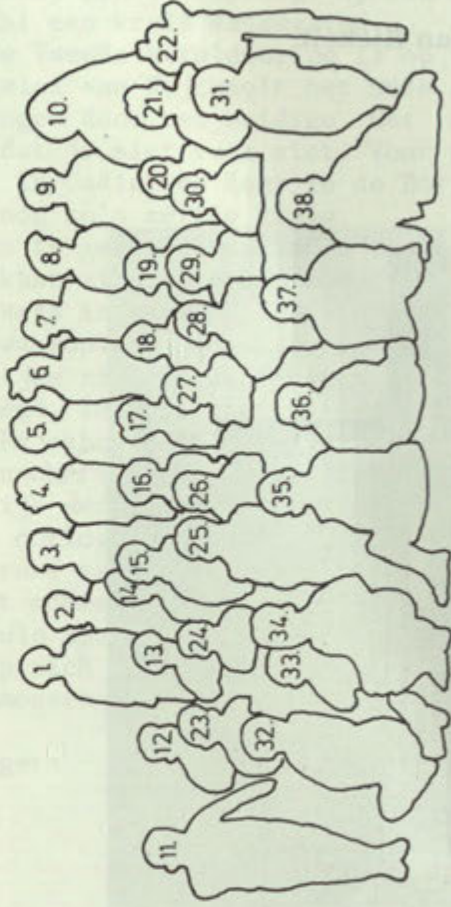
±1941. Familie Damzo-Alberts. Voor v.l.n.r. Fia, Nie, Jeanne, Jean, Nêtta, Anna. Achter v.l.n.r. Zjeng Damzo, Math, Wil, Lies Alberts (Damzo).

±1952. V.l.n.r.: 1 José Soudant (half), 2 Marie Waber 3 Tien Waber 4 Lieske Doyen 5 Elly Soudant (Vincken).

1937 Bewaarschool Gronsvelt

1 Marie van den Boorn 2 Gus van den Boorn 3 Annie Indebraek 4 Gusta Hulst 5 José Hogenboom 6 Greet Jonker
7 Annie Klinenberg 8 Madeleine Pinckaers 9 10 Zuster Rigoberta ? 11 Louis Huveners 12 Jean Goessens (Anneke)
13 Lies Aldenhoven 14 Marie Aldenhoven 15 Robert Doyen 16 Hennie Martens 17 Lène Waber 18 Trüike Lamkin
19 Jës Wolfs 20 Marie Smeets 21 Mia Pinckaers 22 Elis Pinckaers 23 Willy Doyen 24 Eddy Goessens 25 Gerdien Hogen-
boom 26 Bërke Roosen 27 Annie Dassen 28 Jeanne Jacobs 29 Fien Heijnen 30 Willy Roosen 31 Miet Dassen 32 Pierre
Smeets 33 Pieke Mingels 34 Johnny Reintjens 35 Frans Dassen 36 Zjêfke Bos 37 Bèr van den Boorn 38 Bèr Heijnen.

't Sjelverekruús van Riékelt

Dit wegkruis zal vermoedelijk bij velen bekend zijn. Het staat langs de Hogeweg bij het begin van de Kooiestraat nabij bij het Kasteel van Rijckholt. Tot voor enkele jaren was hier een viersprong, maar na de aanleg van de autoweg is de landweg komen te vervallen en staat het kruis nu dus op een driesprong. Op een kaart van 1935 staat hier al een kruis aangegeven.

Direct na de Tweede Wereldoorlog is op initiatief van een aantal jongelui van Rijckholt het oude vervallen ijzeren kruis vervangen door het huidige. Het is een opvallend exemplaar, dat je niet vaak ziet. Voor zover mij bekend staat enkel in Cadier en Keer in de Dorpsstraat (bij de "Pastory") nog zo'n zelfde kruis.

Ons wegkruis is gemaakt van beton en daarna gecementeerd. Aan de voorkant zijn er mooie scherven van porselein en glazen knickers in verwerkt. Er is een houten kruis in geplaatst, waarop een bronskleurig korpus. Met witte kiezelsteentjes zijn er de teksten INRI en JEZUS MIJN HEIL in gelegd. In ruil voor zelfgemaakte boter kwamen de mensen van Rijckholt aan de destijds schaarse materialen. De porseleinscherven zijn afkomstig van de Mosa. Waarschijnlijk werd het kruis geplaatst als dank voor het feit dat de oorlog voorbij was, en in dat geval is er hier dus sprake van een zogenaamd "dankbaarheidskruis". Omdat op dit moment zich niemand meer het lot van dit mooie wegkruis aantrekt heeft Grueles het onderhoud voorlopig op zich genomen, maar we juichen het toe als een aantal mensen van Rijckholt dit wil overnemen.

Leon Olislagers

Streekmuseum

Een zelfgemaakte graanmolen

Enige weken geleden belde Haj Meijs me op om me te vertellen dat hij bij de opruiming thuis een bijzonder apparaat had gevonden.

In de Eerste Wereldoorlog had zijn schoonvader, de heer Giel Slangen uit Amby, dit zelf gemaakt om tijdens de oorlogsjaren zelf graan te kunnen malen. Daardoor was hij in die tijd zeker van een voorraadjie meel.

Dank je wel Haj, voor dit unieke molentje.

De mini-molen is eenvoudig, maar wel efficiënt. Met behulp van een slinger wordt het maalwerk, dat verstelbaar is, aangedreven. Men kan dus van grof tot fijn malen.

Als u thuis opruimt en u komt oude spullen tegen, denk dan niet te snel dat ze waardeloos zijn, maar bel even met Cel Dassen (2738) of John v.d. Weerdt (2667).

John van de Weerdt

Fluitekruid

Fluitekruid met (a) bloemen en (b) vruchten.

Over ongeveer een maand zien we in wegbermen en langs de rand van het Savelsbos een lange witte strook "kant" uitgespreid. Daardoor ziet het er begin mei al zomers uit. Deze prachtige witte "kant" bestaat uit de talrijke bloempjes van het fluitekruid. Een plant die, mede door het zorgvuldig maaien, tegenwoordig weer veel voorkomt. De Latijnse naam voor fluitekruid is "anthriscus sylvestris", hetgeen "holle bosstengel" betekent. De naam geeft aan dat deze plant vroeger vooral in het bos voorkwam. De stengel is hol en gegroefd en vaak roodbehaard. Het blad is geveerd en lijkt sterk op het blad van kervel, een familielid van fluitekruid. De bloemen zijn samengesteld, wat wil zeggen dat de acht tot vijftien steeltjes, weer enkele gesteelde bloempjes dragen, waardoor het geheel een soort scherm vormt. De bloempjes bevatten veel stuifmeel, dat vele wespen, bijen, vliegen, kevers en vlinders aantrekt, waaronder een klein, gitzwart vliegje, dat het rouwvliegje wordt genoemd. De oranjetipvlinder zet eitjes af op de bloemstelen, omdat de rupsjes hier goed gecamoufleerd zijn. Ze lijken namelijk veel op de vruchten (hauwtjes)

De bloem van het fluitekruid.

van het fluitekruid. Al deze insecten trekken natuurlijk ook vijanden aan, zoals een kevertje, dat het "soldaatje" wordt genoemd.

Tussen de lange bloemstelen zien we vaak een nachtvlindertje, waarvan de rupsen allerlei kleuren kunnen hebben. Deze vlindertjes komen 's avonds op het licht af, vandaar de naam nachtuiltje.

Vroeger werd er vaak van de stengel van het fluitekruid een fluitje gemaakt, hieraan dankt het zijn naam. Om het fluitje te maken wordt een stuk stengel tussen 2 knopen (verdikkingen) uitgesneden. Door op een van de uiteinden te blazen ontstaat een fluitend geluid.

De plant is tweejarig en overwintert als een knolvormige, verdikte wortel. In het voorjaar meldt het fluitekruid zich als eerste schermbloem. Daarna volgen nog vele andere zoals wilde peen, bevernel en bereklauw. Geniet in mei maar eerst van het fluitekruid.

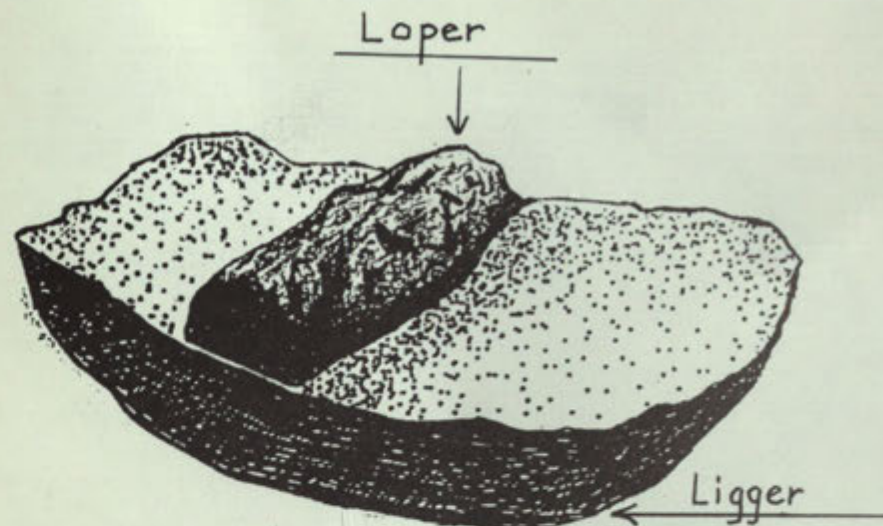
Ina v.d. Weerdt-Roosen

Archeologie

Een prehistorische maalsteenligger uit Rijckholt

In de prehistorie waren er al mensen die zich bezighielden met een primitief soort landbouw. Voor het malen van graan of kruiden maakte men in die tijd meestal gebruik van een combinatie van twee stenen. Het te malen graan strooide men beetje bij beetje op de zogenaamde "ligger" en met de "loper" werden dan draaiende of heen en weer gaande bewegingen gemaakt om het graan fijn te wrijven. Daartoe werden beide stenen altijd "geruwd".

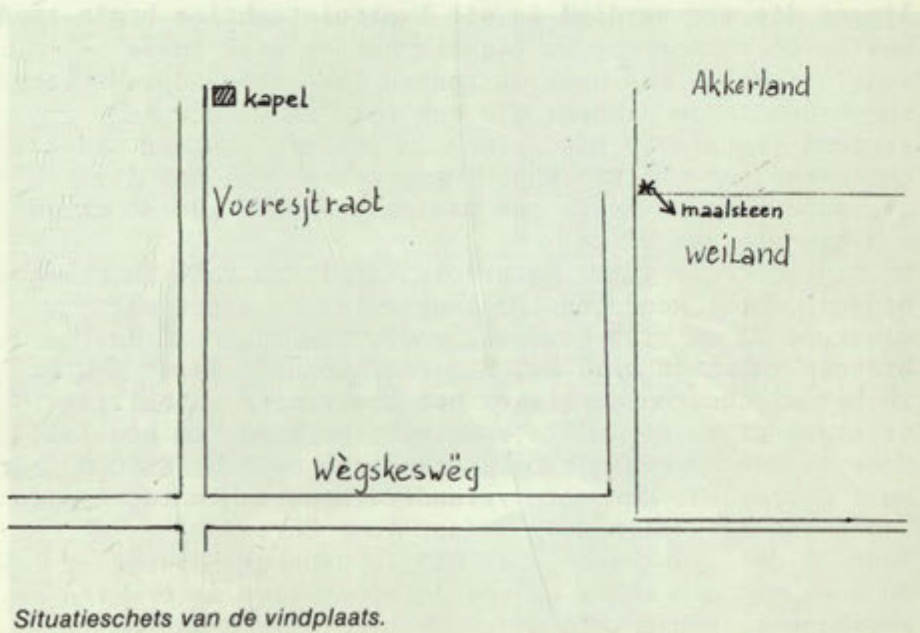
Handmolen met ligger en looper.

Mijn vondst uit Rijckholt op 20 oktober 1988 is een ligger die vervaardigd is uit kwartsietachtige bruin-rood gekleurde zandsteen. De liggers hebben vaak in de lengterichting een naar de randen toe omhooglopende vorm en worden in de archeologie ook wel "zadelkweerns" genoemd (kweern (= handmolen) in de vorm van een zadel). Het exemplaar uit Rijckholt beantwoordt ook aan die typische vorm en heeft een maximale lengte van 38 cm en een breedte van 22 cm.

De bijbehorende looper ontbreekt, zoals zo vaak voorkomt bij dit soort vondsten. De lengte van de looper zal minstens 22 cm zijn geweest, omdat de ligger in de breedte volkomen vlak is. Bij een kleinere looper zou er in het midden van de ligger een komvormige uitholling ontstaan zijn. De oudste zadelkweerns komen in ons land voor bij de zogenaamde Bandkeramische cultuur (± 4000 jaar voor Christus). Hun vorm verandert nauwelijks tot aan de komst van de Romeinen (± 50 jaar voor Christus). Toen ik de ligger vond, lag hij in tweeën gebroken op de hoek van een akker op enkele tientallen meters van de Wègskeswèg. Aan enkele diepe, verse krassen aan de

"Zadelkweern" (kweern = handmolen).

Situatieschets van de vindplaats.

onderkant is af te leiden dat de steen onlangs is opgeploegd. Daarna is hij door de boer aan de kant gegooid, waarbij de breuk zal ontstaan zijn, want beide stukken lagen met het breukvlak nog tegen elkaar aan. Door de verplaatsing van de steen zullen er dus ook geen begeleidende vondsten gedaan kunnen worden en zal een nadere tijdsbepaling achterwege moeten blijven. Interessant blijft toch de conclusie dat zowel de prehistorische als de huidige landbouwers van Rijckholt dezelfde akkers benutten.

Jo Essers

Lit.: Bekkers H.J.H. "Maalstenen uit de prehistorie"
In: Jaaroverzicht 1971/1972 van de Archeologische
Werkgemeenschap Limburg, 48-52.

Rectificaties

Septembernummer, p 132. In het bijschrift bij de foto staat Zjēun Bouchoms vermeld, dat moet zijn Hellemie Lebens. Met dank aan Bart van Thoor.

Decembern timer, p 190. Zittend 1 = Zuster Paterna (wijkverpleegster Groene Kruis Gronsveld, Rijckholt en Eckelrade. 9 = Overste zusters van Rijckholt. Staande 2 Dr. Coenen moet zijn Dr. Fortemps. 14 = Dr. Schulte. 15 = Ciele van de Weerdt. 16 = Zuster Schulte, hoofd consultatiebureau uit Maastricht. Zus van Dr. Schulte, nr. 14.

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 17,50 per jaar, losse nummers f 5,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles.

